

MOLLA ARAP

MOLLA ARAP
(ö. 938/1531)

Osmanlı âlimi, vâiz.

Asıl adı Muhyiddin Mehmed, babasının adı Ömer olup Mehmed Molla ve Molla Arap lakabıyla meşhurdur. II. Bayezid devri şeyhülislâmlarından Alâeddin Arabî Efendi de Molla Arap lakabıyla tanındığı için Arap Vâiz diye ondan ayırt edilir. Mâverâünnehir ulemâsından ve Sa'deddin et-Teftâzânî'nin talebelerinden olan dedesi Hamza b. İvaz ailesiyle birlikte Antakya'ya göç etmiş ve Molla Arap burada dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi hakkında bir kayıt bulunmamakla birlikte vefatından yetmiş yaşında olduğu bilgisinden hareketle 868 (1464) yılı civarında doğduğu söylenebilir.

Küçük yaşta Kur'ân-ı Kerim'i ve kıraatten *eş-Şâtıbiyye* ile fıkhıtan *Kenzü'd-dekâ'ik*'i ezberleyen Molla Arap, Antakya'da babası ile amcaları Şeyh Hüseyin (Hasan) ve Şeyh Ahmed'den Arapça yanında fıkıh, usul ve kıraat dersleri aldıktan sonra Hasankeyf, Diyarbakır ve Tebriz'de tahsilini ilerletti; özellikle Tebrizli Molla Mezîd'den birkaç yıl ders aldı. Tebriz dönüşünde Halep'te verdiği vaaz, ders ve fetvaları ile Arap ve Acem diyarında şöhret kazandı. Ardından Kudüs ve Mekte'de bir müddet öğrenim gördü, bu arada hac vazifesini yerine getirdi. Daha sonra Kahire'ye geçerek Celâleddin es-Süyûtî'den icâzet aldı. Burada kaleme aldığı *en-Nihâye* adlı eserini vaazlarını dinleyip sohbetlerine katılan Sultan Kayıtbay'a takdim etti. Sultanın, kendisine olan sevgisi dolayısıyla Mısır'dan ayrılmasına izin vermediği kaydedilir.

Molla Arap, Kayıtbay'ın vefatından sonra 903 (1497-98) yılında Osmanlı ülkesine göç ederek Bursa'ya yerleşti. Burada bir müddet vaaz verip halkın teveccühünü kazandı, ardından İstanbul'a giderek vaazlarına orada devam etti. II. Bayezid onun vaazlarını dinleyip sohbetlerine katılmış ve kendisine ihşanlarda bulunmuş, Molla Arap da yazdığı bazı eserlerini sultana ithaf etmiştir. Kaynaklarda, II. Bayezid'in sefere giderken Molla Arap'ı da beraberinde götürdüğü, Mora yarımadasındaki müstahkem mevkilere biri olan Modon Kalesi'nin fethinde kaleye ilk giren gaziler arasında Molla Arap'ın da bulunduğu belirtilir.

İstanbul'a dönüşünde bir müddet vaazlarına devam eden Molla Arap ailesiyle

Molla Arap
Camii –
Bursa

birlikte tekrar Halep'e gitti ve orada nâib Hayır Bey'in teveccühünü kazandı. Taşköprüzâde ve İsmâil Belfî'ye göre sekiz, Mecdî'ye göre üç yıl civarında ikamet ettiği Halep'te hadis ve tefsir dersleri verdi, vaazlarını sürdürdü. Şah İsmâil'in Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye gönderdiği elçinin maiyetindekilerden biri Molla Arap'ın Halep Ulucamii'nde Şah İsmâil ve Şiîler aleyhine yaptığı vaazı duyduğunda kılıcını çekip onu öldürmek istediye de bu kişi Halepliler tarafından öldürüldü; siyasî bir krize sebep olan Molla Arap da Hayır Bey'in emri üzerine Osmanlı ülkesine döndü (Radiyyüddin İbnü'l-Hanbelî, II/1, s. 233-234). Molla Arap, Yavuz Sultan Selim'i kızılbaşlara karşı uyararak İran'a sefer düzenlemeye teşvik etti ve bu amaçla *es-Sedâd fi fazli'l-cihâd* adlı bir eser kaleme aldı. Sefer esnasında sultanın yanında bulundu ve askerlere cihadla ilgili vaazlar verdi. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmâil'i bozguna uğratıp Tebriz'e girdiğinde Molla Arap bu şehirde Şiâ karşıtı vaazlarına devam etti. Memlûk Devleti'nin ortadan kaldırılması üzerine tekrar Halep'e gelerek vaazlarını sürdürdü. Burada, sultanın kendilerine eman vermesi sebebiyle artık Şiîler'in mallarının ellerinden alınamayacağını söylemeye başladı (a.g.e., II/1, s. 234).

Daha sonra Rumeli'ye geçen Molla Arap vaaz vermeye devam etti ve Üsküp'te on yıl boyunca tefsir okuttu. 932 (1526) yılında Kanûnî Sultan Süleyman'la birlikte Macaristan seferine katıldı. Sefer dönüşü Bursa'ya yerleşti. Umur Bey mahallesinde büyük bir caminin inşasını başlattıysa da tamamlayamadan 4 Muharrem 938 (18 Ağustos 1531) tarihinde vefat etti ve caminin hazînesine defnedildi. Vefatına Mevlânâ Kandî, "Erdî Mevlânâ Arab i'zâz ile mevlâsına" mısraı ile tarih düşürmüştür.

Tefsir ve hadis ilimlerine vukufu ile tanınan Molla Arap'ın güçlü bir ezber kabiliyeti bulunduğu ve sahih hadislerin tamamına yakını ezbere bildiği nakledilir. Vaazlarında doğru bildiklerini pervasızca söylediği, halkı sapkın fikirlere, özellikle Şiâ ve Erdebîliyye (Safeviyye) taifesine karşı uyardığı ve bid'atlarla mücadele ettiği belirtilir. Bu sebeple Erdebîliyye taifesinin mescidlerinde Molla Arap'a da lânet edildiği nakledilir. İstanbul'daki vaazlarında semâ ve raks aleyhine konuşmalar yapan ve Halvetiyye tarikatı mensuplarının camilerde semâ yapmasına karşı çıkan Molla Arap (Muhyî-i Gülşenî, s. 224; Atâî, s. 359), raks ve devranın haramlığı hakkında kaleme aldığı bir mektubu İstanbul'daki Halvetiyye mensuplarına göndermiştir. Tarikatın şeyhlerinden Cemâleddin İshak Karamânî (Cemal Halife) bu mektuba cevap vererek raks ve devranın ehli olan kimselere helâl ve câiz olduğunu söylemiştir (Mecdî, s. 373). Molla Arap, Bedreddin es-Süyûfî tarafından bilgisizlikle suçlanmışsa da Radiyyüddin İbnü'l-Hanbelî, Süyûfî'nin sözünün muteber olmadığını belirtmiştir (*Dürrü'l-ğabe*, II/1, s. 236).

Molla Arap'ın kimya ilmine derin vukufu bulunduğu halde bunu kullanmadığı kaydedilir. Geçimini ticaretle sağlamış, sultan ve emirlerin gösterdiği teveccühe ve gönderdiği ihşanlara rağmen kendi kazancı dışında herhangi bir şeye iltifat etmemiştir. Ayrıca birçok öğrenci yetiştirmiş, Arapzâde olarak tanınan oğullarından Muhyiddin Muhammed (ö. 969/1562) ve Abdürraûf (ö. 1009/1600-1601) çeşitli yerlerde kadılık yapmış ve her ikisi de ilmi eserler kaleme almıştır.

Hayır müesseseleri de kuran Molla Arap, Rumeli'de kaldığı süre içinde Saraybosna'da bir cami ile mescid, Üsküp'te

de bir mescid yaptırmıştır. Bursa'da inşa ettirdiği Molla Arap Camii, XVIII. yüzyıl sonlarına kadar faaliyet göstermişse de civarındaki yerleşimin dağılması yüzünden harap kalmıştır. 1271'teki depremin ardından Vali Ahmed Vefik Paşa tarafından etrafına Tatar muhacirleri yerleştirilerek tamir edilip ibadete açılmıştır (Belîğ, nâşirin notu, s. 195-196). Bugün merkez Yıldırım ilçesinde kendi adıyla anılan mahallede bulunan ve aslının dokuz kubbeli olduğu belirtilen yapı 1953 yılında iki kubbeli olarak yeniden inşa edilmiştir.

Eserleri. 1. *Tehzîbü's-Şemâ'il fi men haşşa'llâhu bi-ekmeli'l-fezâ'il*. Tirmizî'nin *Şemâ'ilü'n-nebî'sinin* ihtisar edilip yeniden düzenlenmesiyle meydana gelen eser Sultan II. Bayezid'e ithaf edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1547). 2. *el-Mağâşid fi fezâ'ili'l-mesâcid*. II. Bayezid'e ithaf edilen kitap yedi bölümden oluşmaktadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3447). 3. *Erba'üne hadîşen*. Yine II. Bayezid'e ithaf edilen ve çeşitli konularda kırk hadis içeren eserde bunlarla ilgili bazı âyetlere ve hikâyelere de yer verilmiştir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 431). 4. *Erba'üne hadîşen*. Yukarıdaki eserin devamında yer alan ve girişinde bu esere atıfta bulunulan bu kırk hadis risâlesinde ezberlenmesi kolay, vezci, biri tekrar olmak üzere kırk iki hadis bir araya getirilmiştir. 5. *es-Sedâd fi fazli'l-cihâd* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1985).

Kaynaklarda Molla Arap'ın Sultan Kayıtbay'a takdim ettiği, fûrû-i fıkıhtan *Dürrer ve ğurer*'in meselelerini kapsayan *en-Nihâye*, *Hidâyetü'l-ibâd ilâ sebîli'r-reşâd* ile *Mevlidü'n-nebî* adlı eserleri yanında özellikle kimyaya dair çok sayıda risâlesinin bulunduğu da kaydedilir. Brockelmann'ın *Risâle fi mes'ele'ti'l-cebr*

ve'l-kader adıyla (*GAL Suppl.*, II, 642) ona nisbet ettiği eser (Râgıb Paşa Ktp., nr. 1459), Şeyhülislâm Alâeddin Arabî'ye ait olup Fâtih Sultan Mehmed döneminde tartışma konusu yapılan Sadrüşşerîa'nın *et-Tavzîh* adlı kitabındaki hüsn ve kubuh meselesine dair mukaddemât-ı erbaa üzerine yazılmış bir hâşiyedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 413-416; Radıyyüddin İbnü'l-Hanbelî, *Dürrü'l-habebe fi târihi a'yâni Haleb* (nşr. Mahmûd Hamed el-Fâhûrî – Yahyâ Zekerıyyâ Abbâre), Dimaşk 1973, II/1, s. 31, 50-51, 165-168, 233-236; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 373, 411-415; Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb*, s. 224; Atâi, *Zeyl-i Şekâik*, s. 26-28, 359, 442; *Keşfü'z-zunûn*, I, 515, 864; II, 982, 1060, 1363, 1989, 2031; Belîğ, *Güldeste*, nâşirin notu, s. 193-196; İbnü'l-Gazzî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1411/1990, IV, 147; *Sicill-i Osmânî*, IV, 111; Brockelmann, *GAL*, II, 431; *Suppl.*, II, 642; *Hedıyye-tü'l-ârifin*, I, 510; II, 234; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 208; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 81-82; Hasan Turyan, *Bursa Euliyaları ve Tarihi Eserleri*, Bursa 1982, s. 311-312; Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, İstanbul 1982, s. 130-131; Kâmil el-Gazzî, *Nehrü'z-zehab fi târihi Haleb* (nşr. Mahmûd Fâhûrî – Şevki Şaas), Dimaşk 1412/1992, III, 188-189; *Bursa Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, III, 1172.

TAHSİN ÖZCAN

MOLLA CÂMÎ

(bk. CÂMÎ, Abdurrahman).

MOLLA CÂMÎ

(ملا جامی)

İbnü'l-Hâcib'in

Arap gramerine dair

el-Kâfiye'sine Abdurrahman-ı Câmî'nin (ö. 898/1492)

el-Fevâ'idü'z-zıyâ'iyye adıyla yazdığı, ancak daha çok şârihin lakabıyla tanınan şerh

(bk. el-KÂFİYE).

Molla Cezerî'nin kabrinin bulunduğu Cizre'deki Kırmızı Medrese

MOLLA CEZERİ

Şeyh Ahmed b. Muhammed el-Cezerî (ö. 1050/1640)

Mutasavvîf ve şair.

X. (XVI.) yüzyılın ikinci yarısında Cizre'de doğduğu tahmin edilmektedir. VI (XII) veya IX. (XV.) yüzyıl gibi daha erken dönemlerde yaşadığı ileri sürülmüşse de eserinde Cizre Beyliği Emîri III. Şeref Han'ı (ö. 1027/1618) zikretmesi, Fakih-i Tayrân'ın onunla 1031'de (1622) müşâerede bulunması (Sadînî, s. 45-46, 220) ve Şeyh Ahmed-i Hânî'nin (ö. 1119/1707) kendisine atıfta bulunması (*Mem ü Zin*, s. 16) bu görüşlerin yanlışlığını kanıtlamaktadır. Şiirlerinde kendi adını Ahmed olarak yazmış, divanının bazı yazma nüshalarının başında babasının adı Muhammed şeklinde kaydedilmiştir. Genellikle "molla" kelimesinin karşılığı olan "Melâ", bazan da "aşk ve sevgi oklarının hedefi" anlamındaki "Nişânî" mahlaslarını kullanmış, fakat daha çok Molla Cezerî (Melâ-yi Cizirî) diye şöhret bulmuştur.

Ana dili Kürtçe'nin bütün lehçelerinden başka Arapça, Farsça ve Türkçe bilen Molla Cezerî'nin çeşitli şehirleri ve müslüman topluluklarını zikretmesi ve bazı fıkıh eserlerine atıfta bulunması onun medrese kültürüne de sahip bulunduğunu gösterir. Fakih-i Tayrân'ın Cezerî'nin ölümü üzerine yazdığı bir beytin (Sadînî, s. 19, 149) ebced hesabıyla 1050 (1640) yılını vermesi (MacKenzie, s. 128-129; Herekol Azizan, sy. 33 [1941], s. 812) onun vefat tarihini ortaya çıkarmaktadır. Kabri, ders verdiği Cizre'deki Kırmızı Medrese'nin alt katında olup ziyaretgâh haline gelmiştir.

Molla Cezerî'ye dair bu bilgiler, hakkında şiirler yazdığı Cizre beyinin II. Şeref mi (Emîr Şeref b. Bedr) yoksa III. Şeref mi (Emîr Şeref b. Abdal) olduğu konusundaki karışıklığa da (Yaşın, s. 118-120) açıklık getirmektedir. Cezerî'nin 1505 yılında Cizre'yi Akkoyunlular'dan alan II. Şeref'i görmüş olması mümkün değildir. Bu sebeple onun "ey şehinşâh-ı muazzam" diye hitap ettiği emîrin 1005'te (1597) hayatta bulunan (Şeref Han, s. 166) III. Şeref olduğu anlaşılmaktadır.

Bazı kaynaklarda Molla Cezerî'nin öğrencisi olarak Fakih-i Tayrân'ın adı geçmekteyse de birbirlerini tanıyan bu iki zat arasında hocalık-talebelik münasebetinin bulunduğu da şerh ve Cizre'de doğup Eruh ve Cizre medreselerinde yetişen ve asıl adı Mu-